

תמר דולזנסקי

שירי ת.ח. לנסקי

(להופעת ספרו בהוצאת "דבר")

מה לי על שפת נְבִיחָה בְּלִינְגֵרְד הָעִיר?
אם זְמַמִּים — רַק נִבְחָה מְדוּרַת הַקָּשָׁר,
ואם לְקַפֵּא — רַק בֵּין שְׁקֵי סָבִיר —

(מה זועמים פני?)

מתוך הביוגרפיה של לנסקי יודעים אנו, שבלנינגראד חי המשורר חיי פועל שחור בתעשייה הכבדה. התעשייה הכבדה — כמה שירים הקדישו לה המשוררים הסור ביאטיים, כמה מן האינטליגנטים הסובייטיים הלכו לעבוד בה על מנת לרצות את עוון מוצאם הלא-פרולטרני ואל עמלם זה השקיפו כאל „טבילה פרולטרית“, כאל „טיהור מעמדי“, כאל „התעלות על פסגת העולם החדש“! לנסקי לא נתפס כל עיקר להלך-רוח זה. „העמל השחור כפת קיבר, השכר המקופח עשרת מונים“ לא הוארו בעיניו באור הדמיון. בניגוד לכל מה שנכתב על נושא זה על-ידי בני דורו וסביבתו, קבל המשורר העברי על שעמום הישימון של החרושת, על פהוק הכבשנים הענקיים, שבוי התעשייה הכבדה נתלבט ופרפר בין יאוש לתוקה. סביבתו אינה שלו:

סוּעֵר הַתּוֹךְ בְּרִיזֵי וּמְפַעֵפֵעַ
כְּנֶטֶר דִּינֹר בְּחִנְיֵי מְרִטָן.
פַּעֲשִׂיָה בְּבִדָה, פּוֹעֵל שְׁבַע,
מְשַׁטֵּר... וְאֵין דּוֹרֵשׁ לְמַרְדֵּי אֵין...

(סוער התוך ברזל?)

ודווקא מאי-הבטחון של הקריה הצפונית, של הביצות אשר מהן יונקת ניבה, המיועדה להציף מדי פעם את מפעל התרבות הענקי של ימיה המעורפלים ושל לילותיה הלבנים, צפה ועלתה תוחלתו החדשה של המשורר:

שְׁכָכָה סַעֲרַת אוֹקְטוֹבֵר, שֵׁם הַכְּרֵךְ מוֹסֵב
לְעוֹקֵט בְּמִנְהֵגוֹ, — בְּקָאִים לְסוֹרְצֵי נְדָרֵי.
חֹזֵק, לְבִי! עוֹד יַעֲלוּ מִי הַנְּבִיחָה.

(עוד יעלו מי הנביח?)

התעשייה הכבדה היא נהר הסמבטיון, הסוער בלי הפוגות והמציף ללא רחם את עולמה הקורן של השבת, עולם הילדות, שמחוץ לגבולותיו הופך המשורר לגר נידח בהבל רבתי:

עוֹלָם הָאֲצִיחוֹת! שְׁמִיךְ תְּבַקֵּת
הַעֵיב עֲשׂוּ עוֹלָם הַעֲשִׂיָה.
אֵךְ חִיף שֶׁבֶת בְּרַעַשׁ מִתְגַּקְקֶת
שֶׁבֶת סַמְבַטְיֹן הַתַּעֲשִׂיָה.

(אין זר רכוב סוס?)

שירתו של לנסקי היא שירת הבן הנודד. המוטיב היסודי שלה אשר הושתק כליל בדורו הספרותי נשמע עדיין בעוז בספרות הסובייטית שקדמה לו. בן האכרים מלב רוסיה — סרגיי יסנין, בן האצילים — גרף אלכסיי טולסטוי, בן הקוזקים מאוראל — קונסטנטין פדין, בן האינטליגנציה היהודית-רוסית המעולה — בוריס פסטרנק, בן הגיטו הנידח והדל — יצחק צבל, — כולם הספידו ברבים את מקדש ילדותם שחרב. אך דורו של לנסקי, שבהתחולל הרבולוציה לא יצא עדיין מגיל הילדות, לא המשיך את מסורת קודמיו. הגעגועים אל העבר נעקרו עתה מן השורש בספרות הסובייטית ואם מתגנב גם עתה לשירה הרוסית צליל לירי של ערגה אל הילדות ותומה, אל העבר ואלהיו, — הרי בצדו באה מיד התודיה שאין ערגה זו אלא הלך-נפש רגעי וחילף, וכי כל ערפלי העבר נמוגים לזוהר השמש הזורחת של ההווה. אכן, גם לולא זיקתו של לנסקי אל לשוננו העברית ה„קונטר-רבולוציונית“, לא יכלה שירתו להכות שרשים בסביבה הסובייטית הספרותית של זמנו.

שירתו היא — ביטוי לגעגועים עזים אל עולם הילדות, אל ליטא היהודית, וממילא כולה מכוונת נגד הזרם הכביר של המציאות הסובייטית. אף-על-פי-כן אין רועמים בה רעמי המרד. ביסודה זוהי שירה עצורה, כבושה, חרישית ולירית, לירית מאד. כמו במכתב מן המולדת, שאת תכנו מספר לנו המשורר בחרוזיו, כן בכל שורה אלגית זו נשנה הטור החוזר: „במרחקים די נטלטלת, הלא תשוב, חיים, הלא תשוב!“ („מכתב ארוך“). אך אין הערגה נושאת בהגבה השליה. המשורר יודע היטב: „הבית שמש, הבית עזוב, זמי שנדד לא ישוב!“ („הדלי האחרון“).

אל המציאות הסובייטית בא לנסקי כולו אפוף ערפלי זכרונותיו, ומציאות זו היתה לו קרה, אפורה וזועמת, אחד המשוררים העברים המועטים הוא המעלה בשיריו את בירת הצפון, שהטביעה את חותמה על יצירת דורות רבים של המשוררים הרוסיים, מאלכסנדר פושקין עד אלכסנדר בלוק. גם שירת לנסקי ספגה את ערפלי פטרבורג, גם בה נושבות רוחותיה הקרות, גם עליה נטוי צלו הקודר והנהדר של מייסד העיר — פאטאר הגדול, ואולם קסמיו של „חלום אי ודאות של פטר“ לא נשתלטו על נפש הנודד מליטא. הרגשת הנכר לא הרפתה ממנו אף לשעה קלה, ובה נתסוגו תמיה, מבוכה סתומה ומחאה ברורה:

לִיעֵר לִיטָא — בֵּן וְאֵחַ צָעִיר לַחֹר
מְבֻלָּבֵז, עוֹדֵנִי יָקֵד, הֵינִיקוֹנִי
לְבָנִים בְּשַׁרְף גִּיטָא, זְקֵנֵי אוֹגִים תְּנַכְיֵנִי.
וּמָה לִי כָאן עַל שֶׁפֶת נְבִיחָה טִיאוֹרִי? —

ומוזר הדבר: דוקא בסיביר כבשה לה העברית המקורית של שירת לנסקי נתיב חדש, נפתר ובלתי-נודע עד כה, וגברה והעמיקה מאד. המשורר עצמו השתאה על כך:

קָקִים זֵי שְׁמֵי, לֹא זָם לֹא עָמַת. -
אָמוֹןֵךְ הַבַּיִת צָתָה - קְשׁוֹנֵי הַדְּיוֹת.
... לִי נִגְלִיתָ: הַצִּפּוֹן בְּךָ הַכִּיר בְּתִצְחָה.
הוּא הַפֶּקֶד וּבְקָרְחִי לֹא דָקָר לֹא הַכְּאִיב.

(בצפונו של עולם)

דמויות תנ"כיות למכביר נקלעו עתה בחרונו ונתמזגו בשירתו מזיגה בלתי אמצעית ואמיצה, ובשוב לנסקי עתה אל נושאהו, אל געגועיו למקורו העברי - ניכרת בו התבגרות האמן. עצבותו הקודמת על אבדן נכסי הילדות היתה סתומה, אי-בטוחה וסוערת גם יחד.

עתה נתבהרה עצבות זו, נתעמקה מאד וחוסנה באה נאמנות-ברזל, שכל התמורות בעולם של אחרים לא תוכלנה לה.

וכך הוא שר על השבת בשיר התספר -

ממקור תהומי של רוח העם הנצחי רותה יצירת המשורר הגולה, שנצרפה בכור העוני, הרדיפות והבדידות, ואם יגיע יום שלנסקי - כעדות עצמו - חדל לפלל לו עוד, והמסלול הסיבירי ישיבו אל ארץ חלומותיו, רנת הזהר ("זה הכביש"), הרי, בודאי, יביא עמו שי חדש, מקורי ויקר לאוצר שירתנו.

יצירת לנסקי מעידה בודאות: התקופה המרה בחייו היתה תקופת לנינגרד, כאשר נישא על-פני גלי הסמבטיון העכור והשנוא וחש יום-יום שהסתגלותו האנוסה אל הנכר הזועם מטשטשת ומוחקת את דמותו המקורית. גזר המלכות שהפסיק את חיי ההסתגלות והשליך את העורג הליטאי אל הערבות המושלגות של סיביר, הביא בחובו הרגעה, רוחחה נפשית ופיוס, חלפה תקופת השניות, אייהשלמות, המלחמה הנפשית והיאוש חסרי-האונים של ננס המתקומם נגד ענק, הכל נתבהר, נקבע ורשקט. עתה באה תקופה של צידוק-הדין, לא דין המלכות, כמוכן, אלא דין הגורל.

נכונות לקבל את פגעי הגורל רוטטת כמעט בכל שירי לנסקי שהגיעו אלינו מסיביר:

אך לא חדות קידוש-השם בלבד נודעה לנסקי במחוז גלותו, עמה ביחד הפתיעו אותו גם שמחות אחרות, בתמיה קידם המשורר את פניהן:

היא באָה פְּתָאם, הָאִיר עֲדָה.

אֵינָה שׁוֹאֶלְתָּ: "מַה שְׁמָךְ?"

בְּרוּךְ בּוֹאֵךְ, אֲרַחֵת אֵי-צְפוּיָה -

הַשְּׁמָחָה!

(היא באה פתאם)

הדר נופה של סיביר טמן בחובו הרבה להטים לעין האמן ולנפשו, ובקלות מרנינה ובלתי-צפויה החל עתה לנסקי לשיר נוף זה.